

<https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.15>

УДК 159.316.6

Андрій Харитинський

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Харитинський Андрій. Психологічний зміст поняття суб'єктивного благополуччя особистості.

Вступ. На тлі постійного зростання напруженості глобалізаційних процесів через кризи, збройні конфлікти актуальною постає проблема суб'єктивного благополуччя особистості.

Мета – визначити психологічний зміст поняття суб'єктивного благополуччя особистості.

Методи. Застосовано теоретичні методи дослідження: аналізу, систематизації, зіставлення й узагальнення, інтерпретації сучасних теоретико-емпіричних досліджень в українській і зарубіжній психології.

Результати. У статті проведено теоретико-методологічний аналіз досліджень проблеми суб'єктивного благополуччя особистості, який показав, що вчені розглядають це поняття в контексті гедоністичного, евдемоністичного підходів, ґрунтуючи благополуччя на засадах позитивного, ресурсного функціонування особистості. З'ясовано, що, заглиблюючись у змістовні аспекти благополуччя особистості через різні контексти існування та діяльності суб'єкта, дослідники почали виокремлювати різноманітні конструкти в характеристиках благополуччя, які детально описані в рамках поняття якості життя, аксіологічного та суб'єктно-діяльнісного підходів.

Висновки. Суб'єктивне благополуччя визначено як багатогранний інтегративний феномен, що відображає змістові характеристики комплексного переживання задоволеності особистості від оптимальної реалізації себе в межах ціннісно-сміслових настанов у різних сферах та житті в цілому, здатності бути повноцінним його суб'єктом.

Ключові слова: благополуччя, якість життя, задоволення життям, щастя, суб'єктивне благополуччя, особистість.

Kharytynskiy, Andriy. Psychological content of the concept of subjective personal well-being.

Introduction. The problem of subjective well-being of the individual is taking on added importance at the time of increasing tension of globalization, crises and armed conflicts.

Aim. To determine the psychological meaning of the concept of "subjective well-being of a personality".

Methods. Theoretical research methods are applied: analysis, systematization, comparison and generalization, interpretation of modern theoretical and empirical research in Ukrainian and foreign psychology.

Results. The article carried out a theoretical and methodological analysis of research on the problem of the subjective well-being of a personality, which showed that scientists considered this concept in the context of hedonistic, eudemonistic approaches, basing well-being on the basis of positive, resource-based functioning of the personality. It was found out that as they delved into the content aspects of the personality's well-being through the different contexts of the subject's existence and activity, researchers began to single out various constructs in the characteristics of well-being, which were described in detail within the concepts of quality of life, axiological and subject-activity approaches.

Conclusions. Subjective well-being is a multifaceted integrative phenomenon that reflects the individual's satisfaction from their optimal self-realization according to their value systems in various life areas and life in general.

Key words: well-being, quality of life, life satisfaction, happiness, subjective well-being, personality.

Вступ. У сучасних умовах постійного зростання напруженості глобалізаційних процесів через економічні кризи, локальні війни та збройні конфлікти, різноманітні пандемії хвороб для міжнародної спільноти дедалі зростає актуальність збереження психологічного здоров'я громадян та їх благополуччя.

Першими в рамках цієї проблеми були роботи з позитивної психології, що розглядали феномен оптимального стану особистості для успішного її функціонування. На початковому

етапі дослідження благополуччя характеризувалися тим, що його ототожнювали з емоційним відчуттям щастя. Зокрема, N. Bradburn (1969) ще наприкінці 60-х років XX століття розробив шкалу інтенсивності переживання щастя та намагався виявити взаємозалежність між показниками позитивних і негативних переживань та емоцій людини щодо різних життєвих ситуацій, вивчаючи вплив різноманітних факторів на задоволеність особистості життям в цілому (Bradburn, 1969). Проте пізніше було з'ясовано, що відповідні конструкти не здатні дати повну суб'єктивну картину сприйняття життєвої ситуації особистістю через свою багатфакторність.

Слід відмітити, що вчені по-різному розглядають як безпосередньо феномен «благополуччя», так і похідні або складові цього поняття. Міждисциплінарний характер дослідження благополуччя передбачає його визначення з урахуванням різноманітних умов існування особистості як багатфакторного конструкту у взаємозв'язку із соціальними, психологічними, духовними, культурними та економічними чинниками навколишнього середовища (Huppert, Marks, Clark, Siegrist, Stutzer, Vitterso & Wahrendorf, 2009).

У цьому контексті на тлі активної фази агресивно-терористичної війни росіян проти України важливим аспектом виступає проблематика дослідження особливостей суб'єктивного благополуччя особистості в сучасних умовах її існування. Знання психологічного змісту цього феномену дозволить предметно відслідковувати негативний вплив окремих чинників та цілеспрямовано надавати адресну психологічну допомогу різноманітним групам населення.

Мета дослідження – визначити психологічний зміст поняття суб'єктивного благополуччя особистості.

Методи та організація дослідження. Застосовано теоретичні методи дослідження: аналізу, систематизації, зіставлення й узагальнення, інтерпретації сучасних теоретико-емпіричних досліджень в українській і зарубіжній психології.

Результати дослідження та їх обговорення. У перших роботах благополуччя ототожнювалось з емоційним станом щастя та задоволення особистості (Argyle & Martin, 1991; Bradburn, 1969; Diener, 1984; Kahneman & Deaton, 2010; Lyubomirsky & Lepper, 1999; Seligman, 2006; Fordyce, 1988 та ін.), а надалі концептуальні знання про це явище розширили когнітивною, мотиваційно-ціннісною та поведінковою складовими (Ryan & Deci, 2000; Ryff, 1989; Keyes, 2002; Waterman, 1993; White & Dolan, 2009; Hyde, Wiggins, Higgs & Blane, 2003 та ін.), без яких неможливе розуміння повноцінного функціонування психіки людини як цілісного феномену.

Для опису оптимальних станів особистості в діяльності вчені почали використовувати поряд з поняттями «щастя» й «благополуччя» терміни: «якість життя», «задоволення життям», «емоційний комфорт», «психічне здоров'я», «успішність», «психологічне благополуччя», «суб'єктивне благополуччя», «особистісне благополуччя», «соціальне благополуччя», «сімейне благополуччя», «матеріальне, економічне благополуччя», «професійне благополуччя», «онтологічне благополуччя» тощо.

Традиційно базовими напрямками дослідження природи й змістових характеристик благополуччя особистості є розділення поглядів вчених в рамках гедоністичного та евдемоністичного підходів, які виникли в руслі однойменних філософських вчень.

Гедоністичний підхід (від грец. *hedone* – задоволення), базуючись на постулатах біхевіоризму та когнітивної психології, визначає благополуччя через досягнення особистістю задоволення та уникнення незадоволення.

Зокрема, R. Veenhoven (1991) прагнув з'ясувати, що саме робить переживання особистістю різноманітного досвіду і життя в цілому приємним або неприємним (Veenhoven, 1991). N. Bradburn (1969) вивчав психологічне благополуччя в балансі позитивних і негативних почуттів, на основі чого виникає щастя та загальне задоволення від життя. Вчений ототожнював психологічне благополуччя з щастям, зробивши основний наголос у своєму дослідженні на вимірюванні позитивних і негативних емоцій. Головним результатом його роботи був висновок про незалежність їх показників один від одного (Bradburn, 1969). M. Argyle, M. Martin & J. Crossland (1989), вивчаючи психологічні аспекти щастя людини,

визначали задоволеність як рефлексивну оцінку, судження про те, наскільки все було та залишається для неї благополучним (Argyle, Martin & Crossland, 1989).

Е. Diener (2009) розглядав благополуччя як поєднання задоволеності життям, присутності позитивних емоцій та мінімізації негативних, створив шкалу вимірювання задоволеності життям, яка стала обов'язковим стандартом при дослідженні суб'єктивного благополуччя. Згодом вчений довів, що воно є стабільним і довготерміновим конструктом, а стійкі особистісні риси визначають негативну чи позитивну оцінку власних життєвих ситуацій (Diener, 2009).

У цілому з позицій гедоністичного підходу благополуччя вченими характеризується особливістю індивідуального ставлення особистості до себе через задоволення (незадоволення) власних потреб як до окремих сторін навколишнього світу, так і загалом, а також здатності адаптуватися до умов соціального середовища для відновлення позитивного стану (Diener, Oishi & Lucas, 2003; Lucas, Clark, Georgellis & Diener, 2004; Nickerson, Schwarz & Diener, 2007).

В рамках *евдемоністичного підходу* (від грец. *eudaimonia* – щастя, блаженство), заснованого на ідеях гуманістичної та позитивної психології, благополуччя розглядають як розвиток індивідуальності людини, її самореалізацію, становлення суб'єктом власного життя. На перший план вчені висувають такі позитивні аспекти функціонування психіки, як: щастя, оптимізм, гуманістичні цінності та спрямовують дослідження на використання здібностей і можливостей особистості з метою зробити досвід її життя більш задовільним (Ryan, Huta & Deci, 2008; Ryff & Singer, 1996; Seligman, 2012; Keyes, 2002; Lyubomirsky, 2008; Waterman, 1993; Fordyce, 1988; Hills & Argyle, 1998).

Засновник позитивної психології М. Seligman (2012) досліджує особливості людської поведінки і риси характеру, які властиві задоволеним життям, щасливим людям, з метою зміни фокусу психології з прагнення виправляти негативне, на те, щоб орієнтуватися і розвивати позитивні якості особистості. Він звертає увагу, що високе суб'єктивне благополуччя людини пов'язане з переживанням позитивних емоцій і високим рівнем задоволеності життям, а також з емоційною стійкістю, ентузіазмом, самоконтролем, відсутністю турбот та проблем тощо (Seligman, 2012).

Підтвердження цієї позиції спостерігаємо в роботі S. Lyubomirsky (2008), де показано, що щасливі люди досягають успіху в багатьох сферах життя, і, принаймні, частина цього успіху відбувається завдяки їхньому відчуттю щастя. Щаслива людина більш соціальна, більш самовіддана, більш активна, у неї сильне тіло та імунна система, а також вона краще вміє вирішувати конфлікти. Крім того, піднесений настрій сприяє творчому мисленню (Lyubomirsky, 2008).

М. Seligman (2012) описує три якісні рівні життя людини, серед яких виділяє приємне життя (насичене позитивними емоціями), гідне або достойне життя (передбачає реалізацію індивідуальних переваг для досягнення духовного задоволення у всіх його сферах) та осмислене життя (що пов'язане з використанням наших індивідуальних переваг і чеснот для служіння вищим цілям). Вчений наголошує, що для досягнення аутентичного щастя потрібне справжнє життя, коли позитивні відчуття і духовне задоволення досягаються реалізацією індивідуальних переваг людини, а не простим примноженням приємних ситуативних суб'єктивних відчуттів (Seligman, 2012). Доповнює це положення позиція А. Waterman (1993), згідно з якою джерело щастя особистості полягає у її спрямованості на реалізацію глибинних цінностей, що пов'язано з напруженням і зусиллями, спрямованими на вирішення проблем (Waterman, 1993).

Дослідження С. Ryff (1989) показують, що психологічне благополуччя є складним явищем, яке відображає позитивне функціонування людини та проявляється через суб'єктивне відчуття задоволеності життям, завдяки реалізації власного творчого потенціалу та залежить від якості спілкування з оточенням (Ryff, 1989). Але не все, що сприяє задоволеності життям, призводить до психологічного благополуччя. Життєві труднощі, негативні і, навіть, травматичні переживання можуть бути основою для підвищення психологічного благополуччя особистості за рахунок глибшого розуміння життя, усвідомлення життєвих цілей та

встановлення більш гармонійних відносин з оточенням (Ryff & Singer, 1996; Ryff & Keyes, 1995).

В межах теорії самодетермінації R. Ryan & E. Deci (2001) благополуччя розглядається в контексті руху до самореалізації як результату задоволення потреб в автономії, компетентності та приналежності (позитивних стосунках з оточенням), що визначають здатність людини до особистісного зростання, інтегрованості, самоконгруентності. При цьому автономія передбачає відповідність поведінки власним потребам і цінностям, з соціальною підтримкою та відсутністю зовнішнього контролю оточення в основі. Інтегрованість передбачає прийняття правил поведінки та суспільних норм, а саме благополуччя відображається через задоволеність життям та психологічне здоров'я (Ryan & Deci, 2001).

В рамках евдемоністичного підходу дослідники зазначають, що психологічне благополуччя є результатом активізації особистістю своїх творчих здібностей, функціонування на прийнятному рівні існування, або реалізації себе (Diener, Oishi & Lucas, 2003).

Слід відмітити, що описані підходи певною мірою взаємно доповнюють розуміння феномену благополуччя. Зокрема, згідно з положеннями D. Kahneman (2011) щодо сприймання щастя, гедоністичне щосекундне переживання позитивних чи негативних емоцій доповнюється евдемоністичним глобальним задоволенням від власного життя (Kahneman, 2011). У свою чергу, С. Keyes (2002) вказує, що суб'єктивне благополуччя на основі гедоністичного підходу пов'язане з загальним задоволенням життям (переживанням щастя), а концепція психологічного благополуччя на основі евдемоністичного підходу пов'язана перш за все з екзистенціальними проблемами та розвитком особистості (Keyes, Shmotkin & Ryff, 2002).

Як зазначає І.С. Горбаль (2016), обидва описані підходи переводять феномен щастя з філософсько-побутової у науково-методологічну категорію, але мають концептуальні відмінності в поглядах щодо життєвої активності особистості. Якщо гедоністичний підхід описує те, як умови соціального середовища обумовлюють оцінку позитивності змісту власного існування через досягнення стану задоволеності потреб (*соціально-психологічний аспект*), то евдемоністичний підхід зосереджений на необхідних для позитивного функціонування особливостях особистості та їх розвитку в необхідному напрямі (*особистісно-психологічний аспект*) (Горбаль 2016 : 14).

На наш погляд, більш повним в цьому контексті є розуміння щастя у дослідженні І.А. Гуляс (2010), в якому це поняття визначено як емоційний стан відчуття людиною внутрішньої задоволеності умовами свого існування, повноти й осмисленості життя і здійснення свого призначення, усвідомлення позитивності контексту власного існування в цілому (Гуляс, 2010 : 104).

Заслужують уваги також інші підходи в дослідженні благополуччя, які загалом базуються на гедоністичному й евдемоністичному, але суттєво розширюють наукові знання, додатково розкривають нові актуальні змістові характеристики предмету нашого дослідження, серед них: *концепції якості життя, аксіологічний, суб'єктно-діяльнісний*.

Концепції якості життя розглядають благополуччя в більш широкому сенсі, ніж гедоністичний та евдемоністичний підходи, і включають фізичні, психологічні та соціальні аспекти функціонування особистості (Campbell, Converse & Rodgers, 1976; Glatzer, 1987; Luhmann, 2012; Strumpel, 1974; Flanagan, 1978; Andrews & Withey, 1976 та ін.)

Беручи за основу багатокомпонентність феномену благополуччя особистості, вчені створювали умови для вивчення якості життя і благополуччя у різних сферах. В. Strumpel (1974) вивчав співвідношення фактичного статусу людини з її життєвими домаганнями, потребами і сприйняттям свого фінансового становища та інших осіб (Strumpel, 1974). А. Campbell зі співавторами (1976) дослідили вплив різних умов та стандартів життя: наявність житла, шлюбу, дружби, роботи, безпеки, здоров'я тощо (Campbell, Converse & Rodgers, 1976).

J. Flanagan (1978) вивчав психічне та матеріальне благополуччя, взаємини між людьми, якість та рівень соціальних комунікацій, відпочинок, особистісний розвиток (Flanagan, 1978). W. Glatzer (1987) виявив взаємозв'язок благополуччя з життєвими стандартами, спілкуванням, роботою, релігійністю та освітою (Glatzer, 1987). F. Andrews & S. Withey (1976) досліджували зв'язки економічного та сімейного благополуччя, здоров'я, стосунки з оточенням, інші аспекти

(Andrews & Withey, 1976). У роботі М. Luhmann зі співавторами (2012) зроблено акцент на стабільних та змінних чинниках, що визначають співвідношення між афективним, когнітивним благополуччям та доходом (Luhmann, Hofman, Eid & Lucas, 2012).

Більшій глибини розуміння поняття благополуччя досягнули вчені в руслі *аксіологічного підходу*, який почав розглядати в основі цього феномену ціннісно-сміслові утворення особистості (Вірна, 2013; Карпенко, 2013). У дослідженнях природи благополуччя його соціально-психологічна природа відображена в системі уявлень особистості про себе, свої стани, взаємини, життя тощо, на основі оцінювання відповідності реалізації потреб сформованим соціальним ідеалам хорошого життя. За даними З.С. Карпенко (2013), благополуччя розглядається в якості ціннісно-сміслового утворення (Карпенко, 2013).

Головною для забезпечення суб'єктивного, психологічного, соціального та інших аспектів благополуччя Ж.П. Вірна (2013) вважає систему цінностей – визначальний фактор задоволення як базових потреб особистості, так і ефективного функціонування для професійної та особистісної самореалізації, забезпечення міжособистісних стосунків, наповнення життя позитивними емоціями (Вірна, 2013).

З позиції аксіологічного підходу формування суб'єктивного благополуччя відбувається через оцінювання особистістю життєвих ситуацій з точки зору їх значення, смислу та ієрархічної системи цінностей, а виникаючі суперечності між ціннісно-смісловими одиницями можуть стати причиною зниження рівня задоволеності, дезадаптації (Горбаль, 2016 : 17).

Суб'єктно-діяльнісний підхід в дослідженнях благополуччя особистості, на нашу думку, визначає це поняття найбільш системно, оскільки вбирає в себе новітні розробки, в яких особистість розглядається як цілісна, інтегрована, самодіяльна, здатна до високоморальної, відповідальної, вільної, творчої взаємодії з оточенням і світом, що є способом її автентичного буття (Bandura, 1992; Боришевський, 2010; Татенко, 2006 та ін.).

Значну увагу розвитку категорії суб'єкта та суб'єктної активності приділяли українські вчені, комплексно вибудовуючи методологічні категорії психології на основі аналізу категорії «діяльність» й піднімаючи проблему особистості – суб'єкта цієї діяльності (Боришевський, 2010; Ложкін, Глуханюк, Воляннюк, 2003; Максименко & Осьодло, 2010; Татенко, 2006; Титаренко, 2007, 2015).

В онтогенезі особистість поступово звільняється тотальної залежності від зовнішніх умов, нарощуючи суб'єктність та набуваючи властивості, що визначає міру її свободи, гуманності, духовності, життєтворчості (Боришевський, 2010; Максименко & Осьодло, 2010; Осьодло, 2012; Татенко, 2006; Титаренко, 2007). Водночас важливою якістю людини, як суб'єкта власного життя, виявляється її відповідальне ставлення до життя, як розуміння незворотності кожної своєї дії і вчинку, що вимагає самодетермінації над ними (Осьодло, 2012).

За В.О. Татенком (2006), включення суб'єктних механізмів психічної активності («цілепокладання», «самопотенціювання», «самовизначення», «самоактуалізації», «самооцінювання», «самоапперцепції» та ін.) забезпечує самопробудження індивіда, переведення його з потенційного в стан актуального самоперетворення. Тому суб'єкт постійно перебуває в стані самостановлення, самовдосконалення і саморозвитку (Татенко, 2006). А основою його благополуччя має стати духовне розкріпачення, звільнення від диктату середовища і водночас перенесення на себе відповідальності за власне життя, свій життєвий успіх, визначений для себе сенс життєдіяльності (Осьодло, 2012 : 53).

У дослідженнях життєвого світу та домагань особистості Т.М. Титаренко (2007, 2015) йдеться про те, що суб'єктність визначає здатність людини до самопобудови свого життя, створення себе і свого життєвого шляху через оволодіння дійсною автономією і волею. Стійка потреба людини виконувати дії і робити вчинки обумовлюється власним волевиявленням, а не залежністю від зовнішніх сил, набуваючи тих форм активності, що ведуть до повної самореалізації (Титаренко, 2007). Досліджуючи проблему психологічного благополуччя, вчена наголошує на його багатоаспектності і детермінованості особливостями часової перспективи, що минуле, теперішнє та майбутнє цілісно співіснують у гармонійно розвиненій благополучній особистості – в єдності та взаємодії (Титаренко, 2015).

В.І. Осьодло визначає суб'єктність як «особистісне утворення, що вбирає в себе основні прояви вищих якостей людини – організатора власного життя і виражає усвідомлення людиною здатності здійснювати значущі перетворення на власному життєвому шляху, в об'єкті діяльності, інших людях і самому собі» (Осьодло, 2012 : 134).

За даними А. Bandura (1992), найбільш суттєвим механізмом суб'єктності є переконання у власній самоефективності, тобто здатності організувати і виконувати дії, потрібні для того, щоб відтворити певні результати. Переконання отримати бажані ефекти завдяки власним діям і викликають рішучість діяти (Bandura, 1992).

Спираючись на такі положення, В.І. Осьодло зазначає, що благополуччя особистості буде суттєво залежати від активізації процесів саморозвитку, самовизначення й самоорганізації. Саме рефлексія, як оновлення знань про себе, звільняє від нездоланного, повертає особистість до виявів нових форм активності, побудови власної унікальної життєвої самоідентичності (Осьодло, 2012 : 66). Втім, у зв'язку з провідною діяльністю та соціально-психологічною специфікою кожного життєвого етапу, відбуваються серйозні переструктурування соціальних та особистісних уявлень про благополуччя на основі переосмислення можливих напрямів самореалізації (особистісного потенціалу у професії) через зміни у ставленні до професійної діяльності (Осьодло, 2012 : 208, 324). Вчений вважає суб'єктивне благополуччя, ступінь задоволеності різними сферами професійної діяльності й життям у цілому та суб'єктивну якість життя основними прямими показниками формально-динамічних характеристик професійної самореалізації особистості (Осьодло, 2012 : 220).

Отже, в рамках означених підходів науковці достатньо розгалужено трактують феномен «благополуччя особистості», роблять акцент на окремих його характеристиках і навіть ототожнюють зі спорідненими взаємодоповнюючими поняттями.

Водночас зазначимо, що ключовою залишається проблема розмежування понять «особистісного», «психологічного» та «суб'єктивного благополуччя», оскільки в межах згаданих підходів та з появою низки сучасних ґрунтовних досліджень українських вчених, таких як І.Ф. Аршава, О.М. Знанецька & Е.Л. Носенко (2011), Н.В. Волинець (2020), І.С. Горбаль (2016), Т.В. Данильченко (2016), Н.В. Єзерська (2018), Н.В. Каргіна (2018), Е.І. Кологривова (2008), А.В. Курова (2018), Б.Є. Пахоль (2020) та ін., відповіді на це питання ми не знаходимо.

На думку Н.В. Каргіної (2018), психологічне благополуччя відображене в індивідуальних уявленнях про щасливе життя в межах ціннісно-сислової сфери особистості, як взаємовідношення суб'єктивного та об'єктивного, опосередкованого різноманітними соціальними явищами (Каргіна, 2018 : 37). Воно є складним психічним утворенням, що «проявляється у переживанні змістовної наповненості та цінності життя, відчутті задоволення життям та собою, досягненні актуальних мотивів і потреб особистості у перспективі соціально-значущої мети та позитивній оцінці власного існування» (Каргіна 2018 : 52).

Б.Є. Пахоль (2018) ототожнює професійне благополуччя з суб'єктивним, відрізняючи його сутнісний зміст від поняття «суб'єктивного благополуччя», що було «заангажоване послідовниками гедоністичного напрямку». Він визначає його інтегральним показником оптимального функціонування особистості в професійній сфері, пов'язуючи з суб'єктивною оцінкою різних аспектів (психологічних, соціально-психологічних) професійного життя (Пахоль, 2018 : 71–72) .

Слід зауважити, що поняття «суб'єктивного благополуччя» безпосередньо було введено Е. Diener 1984) спочатку в межах гедоністичного підходу, й поєднувало у собі емоційні повсякденні переживання різної інтенсивності та частоти, які роблять життя приємним або неприємним, а також задоволеність життям як когнітивний процес оцінювання й загальну оцінку власного життя на основі суджень-розмірковувань про нього (Diener, 1984). Але сучасні роботи показують, що акцент досліджень поступово зміщено в контекст розуміння цього феномену з позицій аксіологічного та суб'єктно-діяльнісного підходів.

І.Ф. Аршава, О.М. Знанецька та Е.Л. Носенко (2011) терміном «суб'єктивне благополуччя» описують, обумовлений ставленням особистості до себе, навколишнього світу та окремих його сторін, індивідуальний зміст переживання щастя, зосереджений на

суб'єктивній оцінці власного життя. Поряд з суб'єктивним (емоційним) благополуччям, вчені в континуумі феномену розрізняють також психологічне та соціальне благополуччя (почуття інтегрованості у соціальне оточення), які в цілому взаємодоповнюють одне одного (Аршава, Знанецька & Носенко, 2011).

У своєму дослідженні суб'єктивного благополуччя Е.І. Кологривова (2008) визначає цей феномен через переживання задоволеності життям, позитивне ставлення суб'єкта до фрагментів світу і власного майбутнього, що також характеризується переважанням позитивних емоцій над негативними. А переживання актуальної значущості власного майбутнього при цьому втілюється в формування особистісних прагнень (Кологривова, 2008 : 8).

В інтерпретації А.В. Курової (2018), суб'єктивне благополуччя є узагальненим, відносно стійким переживанням, що має особливу значущість для особистості, оскільки є важливою складовою домінуючого психічного стану (Курова, 2018). А за Н.В. Єзерською (2018), суб'єктивне благополуччя для особистості відіграє принципове значення в удосконаленні процесів загальної і навчальної соціалізації, а не просто виступає індикатором її психічної стійкості, перехідних станів адаптації-деадаптації, ресурсів стресостійкості (Єзерська, 2018 : 18).

І.С. Горбаль (2016) визначає феномен суб'єктивного благополуччя особистості через її динамічну когнітивно-емоційну оцінку якості свого життя в цілому та його окремих сфер. Вона формується мірою задоволеності потреб (переважно соціального контексту), сформованих під час соціалізації еталонних уявлень, та інтеріоризованих об'єктивних чинників (умови життєдіяльності, здоров'я, потреби). Автором стверджується, що, з одного боку, суб'єктивне благополуччя стає результатом втілення життєвих цілей, а з іншого – детермінує подальшу «життєву стратегію» через рух до самореалізації (Горбаль, 2016 : 22–23).

Т.В. Данильченко (2016) розглядає поняття суб'єктивного соціального благополуччя особистості через призму протистояння самої людини та її існування суб'єктивним нормам, стандартам та ідеалам. Така соціальна конфронтація пов'язана з існуванням «значущого іншого» (референтної групи). Вона зазначає про сильний вплив соціального середовища на зміст та характер інтерпретації соціальної інформації. Стандарти порівняння певною мірою відображають соціальні та культурні цінності, ідеї, норми суспільства, в якому живе людина, або соціальних груп, до яких вона належить (Данильченко, 2016).

Висновки. Отже, спираючись на дослідження українських та зарубіжних вчених, ми розглядаємо поняття «суб'єктивного благополуччя особистості» як багатогранний інтегративний феномен, що відображає змістові характеристики комплексного переживання задоволеності від оптимальної реалізації себе в межах ціннісно-сміслових настанов у різних сферах та житті в цілому, здатності бути повноцінним суб'єктом, творцем власного життя, включеним у значущу професійну діяльність, та виконання релевантних соціальних ролей, сприяє розкриттю творчого потенціалу, усвідомленому вибудовуванню власної унікальної життєвої самоідентичності в часовій перспективі.

Ключовим для розуміння суб'єктивного благополуччя особистості у контексті нашого дослідження ми вважаємо саме те відчуття, внутрішній стан, в якому вона перебуває під час комплексної рефлексії себе відносно навколишнього світу в цілому та окремого моменту в даний час і в конкретних обставинах. Важливим є поєднання здатності до комплексного рефлексивного бачення себе в різних сферах життєдіяльності та розуміння нетривалого в часі впливу тих умов, в яких особистість перебуває в кожен дискретний момент плину свого життя, з яких, по суті, і складається лінія часу існування людини в світі. Водночас важливу роль будуть відігравати й індивідуально-психологічні характеристики самого суб'єкта, рівень його особистісної та професійної зрілості, особливості ідентичності, світогляду, життєвих настанов тощо, які безпосередньо впливатимуть на його суб'єктивне благополуччя.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці авторської моделі суб'єктивного благополуччя особистості, в основу якої покладено аналіз різноманітних типологій, описаних українськими та зарубіжними вченими.

Література

1. Аршава, І.Ф., Знанецька, О.М., & Носенко, Е.Л. (2011). *Позитивність образу Я і психологічне благополуччя особистості*: монографія. Дніпропетровськ: Інновація.
2. Боришевський, М.Й. (2010). *Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності*: монографія. Київ: Академвидав.
3. Вірна, Ж.П. (2013). Аксіологія якості життя особистості. *Психологія особистості*, 1(4), 104–112.
4. Волинець, Н.В. (2020). Психологія особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. *Дис. докт. психол. наук*. Київ.
5. Горбаль, І.С. (2016). Соціально-психологічні чинники суб'єктивного благополуччя пенсіонерів. *Дис. канд. психол. наук*. Київ.
6. Гуляс, І.А. (2010). Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ*, 4, XII, 103–109.
7. Данильченко, Т.В. (2016). *Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір*: монографія; Київ: нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Чернігів: Десна Поліграф.
8. Єзерська, Н.В. (2018). Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату. *Дис. канд. психол. наук*. Київ.
9. Каргіна, Н.В. (2018). Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості. *Дис. канд. психол. наук*. Одеса.
10. Карпенко, З.С. (2013). Сучасний стан аксіологічних студій в Україні. *Психологія особистості*, 1(3), 21–31.
11. Кологривова, Е. І. (2008). Функції особистісних прагнень в переживанні молодого людиною суб'єктивного благополуччя. *Автореф. дис. канд. психол. наук*. Київ.
12. Курова, А.В. (2018). Психологічні індивідуально-особистісні детермінанти суб'єктивного благополуччя майбутніх психологів. *Дис. канд. психол. наук*. Одеса.
13. Ложкін, Г.В., Глуханюк, Н.С., & Воляннюк, Н.Ю. (2003). Проблема суб'єкта як теоретична основа професіоналізації особистості. *Психологія і суспільство*, 2, 97–103.
14. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії. (2006). В.О. Татенко (Ред.). Київ: Либідь.
15. Максименко, С.Д., & Осьодло, В.І. (2010). Психобіографічні характеристики суб'єкта у військово-професійній діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 7, 327–342.
16. Осьодло, В.І. (2012). *Психологія професійного становлення офіцера: монографія*. Київ: Золоті Ворота.
17. Пахоль, Б.Є. (2020). Соціально-психологічні чинники професійного суб'єктивного благополуччя особистості. *Дис. д-ра філософії*. Київ.
18. Титаренко, Т.М. (2015). Способи оптимізації практик побудови життєвого шляху. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 35, 137–147.
19. Титаренко, Т.М. (2007). Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 6(19), 304–311.
20. Andrews, F.M., & Withey, S.B. (1976). *Social indicators of well-being: America's perception of life quality*. New York: Plenum Press.
21. Argyle, M., Martin, M., & Crossland, J. (1989). Happiness as a function of personality and social encounters. *Recent advances in social psychology: an international perspective* (ed. by J.P. Forgas, J.M. Innes). North-Holland: Elsevier. 189–203.
22. Bandura, A. (1992). Exercise of personal agency through the self-efficacy mechanisms. *Self-efficacy: Thought control of action* (Ed. Schuareer). Washington. 3–38.
23. Bradburn, N.M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.
24. Campbell, A., Converse, P.E., & Rodgers, W.L. (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations and Satisfaction*. Russell Sage Foundation. 583.
25. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575.
26. Diener, E. (2009). The science of well-being: the collected works. *Series: Social Indicators Research Series*, 37, 274.
27. Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R.E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403–425.
28. Flanagan, J.C. (1978). A research approach to improving our quality of life. *American Psychologist*, 33(2), 138–147.
29. Fordyce, M.W. (1988). A review of research on the happiness measures: A sixty second index of happiness and mental health. *Social Indicators Research*, 20, 355–381.
30. Glatzer, W. (1987). «Components of well-being». in A. C. Michalos (Ed.), *German Social Report: Living Conditions and Subjective Well-being*, 1978-1984, 25-33.
31. Hills, P., & Argyle, M. (1998). Positive moods derived from leisure and their relationship to happiness and personality. *Personality and Individual Differences*, 25, 523–535.
32. Huppert, F.A., Marks, N., Clark, A., Siegrist, J., Stutzer, A., Vitterso, J., & Wahrendorf, W. (2009). Measuring well-being across Europe: Description of the ESS well-being module and preliminary findings. *Social Indicators Research*, 91(3), 301–315.
33. Hyde, M., Wiggins, R.D., Higgs, P., & Blane, D.B. (2003). A measure of quality of life in early old age: The theory, development, and properties of a needs satisfaction model (CASP-19). *Aging and Mental Health*, 7(3), 86–94.
34. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
35. Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107(38), 16489–16493.

36. Keyes, C.L.M. (2002). The mental health continuum : From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2), 207–222.
37. Keyes, C.L.M., Shmotkin, D., & Ryff, C.D. (2002). Optimizing well-being : The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 1007–1022.
38. Luhmann, M., Hofman, W., Eid, M., & Lucas, R.E. (2012). Subjective Well-Being and Adaptation to Life Events: A Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(3), 592–615.
39. Lyubomirsky, S., & Lepper, H.S. (1999). A measure of subjective happiness : preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research*, 46, 137–155.
40. Lyubomirsky, S. (2008). *The How of Happiness*. New York. The Penguin Press.
41. Nickerson, C., Schwarz, N., & Diener, E. (2007). Financial Aspirations, Financial Success, and Overall Life Satisfaction: Who? And How? *Journal of Happiness Studies*, 8, 467–515.
42. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
43. Ryan, R.M., Huta, V., & Deci, E.L. (2008). Living well : A self-determination theory perspective on eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, 9, 139–170.
44. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials : A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.
45. Ryff, C.D., & Singer, B. (1996). Psychological well-being : Meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65, 14–23.
46. Ryff, C.D., & Keyes, C.L.M. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(69), 719–727.
47. Ryff, C. (1989). In the Eye of the Beholder : Views of Psychological Well-Being Among Middle-Aged and Older Adults. *Psychology and Aging*, 2(4), 195–210.
48. Seligman, M.E.P. (2012). *Flourish : a visionary new understanding of happiness and well-being*. Australia : Random House.
49. Strumpel, B. (1974). Economic Well-being as an Object of Social Measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development, 75–122.
50. Lucas, R.E., Clark, A.E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2004). Unemployment Alters the Set Point for Life Satisfaction. *Psychological Science*, 15(1), 8–13.
51. Veenhoven, R. (1991). Questions on Happiness: Classical Topics, Modern Answers, Blind Spots. *Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective*. (ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz). 1st ed. Oxford: Pergamon Press. 7–26.
52. Waterman, A.S. (1993). Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social psychology*, 64, 678–691.
53. White, M.P., & Dolan, P. (2009) Accounting for the richness of daily activities. *Psychological Science*, 20(8), 1000–1008.

References

1. Arshava, I. F., Znanetska, O. M., & Nosenko, E. L. (2011). *Pozytyvnist obrazu Ya i psykhologichne blagopoluchchya osobystosti [Positive self-image and psychological well-being of the individual]*. Innovatsia. [In Ukrainian]
2. Boryshevskiy, M. I. (2010). *Doroga do sebe: vid osnov subyektivnosti do vershyn dukhovnosti [The road to self: from the foundations of subjectivity to the heights of spirituality]*. Akademvydav. [In Ukrainian]
3. Virna, Zh. P. (2013). Aksiologia yakosti zhyttya osobystosti [Axiology of the quality of life of the individual]. *Psykhologia osobystosti*, 1(4), 104–112. [In Ukrainian]
4. Volynets, N. V. (2020). Psykhologia osobystisnogo blagopoluchchya personalu Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Psychology of personal well-being of the personnel of the State Border Service of Ukraine]. *Dys. dokt. psykol. nauk*. Kyiv. [In Ukrainian]
5. Gorbal, I. S. (2016). Sotsialno-psykhologichni chynnyky subyektivnogo blagopoluchchya pensioneriv [Socio-psychological factors in subjective well-being of pensioners]. *Dys. kand. psykol. nauk*. Kyiv. [In Ukrainian]
6. Gulyas, I. A. (2010). Fenomen schastya: aksiopsykhologichni aspekty [The phenomenon of happiness: axiopsychological aspects]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii im. G. S. Kostyuka NAPNU*, 4, XII, 103–109. [In Ukrainian]
7. Danylchenko, T. V. (2016). *Subyektivne sotsialne blagopoluchchya: psykhologichniy vymir [Subjective social well-being: psychological dimension]*. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Desna Poligraf. [In Ukrainian]
8. Yezerska, N. V. (2018). Psykhologichni chynnyky subyektivnogo blagopoluchchya pidlitkiv v umovakh spetsializovanoi shkoly-internatu [Psychological factors in the subjective well-being of teenagers in the conditions of a specialized boarding school]. *Dys. kand. psykol. nauk*. Kyiv. [In Ukrainian]
9. Kargina, N. V. (2018). Resursy ta chynnyky psykhologichnogo blagopoluchchya osobystosti [Resources of and factors in psychological well-being of the individual]. *Dys. kand. psykol. nauk*. Odesa. [In Ukrainian]
10. Karpenko, Z. S. (2013). Suchasnyi stan aksiologichnykh studii v Ukraini [The current state of axiological studies in Ukraine]. *Psykhologia osobystosti*, 1(3), 21–31. [In Ukrainian]
11. Kologryvova, E. I. (2008). Funktsii osobystisnykh pragnen v perezhivanni molodoyu lyudynoyu subyektivnogo blagopoluchchya [Functions of personal aspirations in the young person's perceived well-being]. *Avtoref. dys. kand. psykol. nauk*. Kyiv. [In Ukrainian]

12. Kurova, A. V. (2018). *Psikhologichni indyvidno-osobystisni determinanty subyektivnogo blagopoluchchya maibutnikh psikhologiv* [Psychological individual determinants of subjective well-being of future psychologists]. *Dys.kand. psikhol. nauk*. Odesa. [In Ukrainian]
13. Lozhkin, G. V., Glukhanyuk, N. S., & Volyanyuk, N. Yu. (2003). Problema subyekta yak teoretychna osnova profesionalizatsii osobystosti [The problem of the agent as a theoretical basis for the professionalization of the individual]. *Psikhologia i suspilstvo*, 2, 97–103. [In Ukrainian]
14. *Ludyna. Subyekt. Vchynok: Filosofske-psikhologichni studii* [Human. Agent. Deed: Philosophical and psychological studies]. (2006). V.O. Tatenko (Ed.). Lybid. [In Ukrainian]
15. Maksymenko, S. D., & Osodlo, V. I. (2010). Psikhobiografichni kharakterystyky subyekta u viiskovo-profesiinii dialnosti [Psychobiographical characteristics of the actor in military professional activity]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psikhologii*, 7, 327–342. [In Ukrainian]
16. Osodlo, V. I. (2012). *Psikhologia profesiinogo stanovlennya ofitsera: monografia* [Psychology of the professional development of an officer]. Zoloti Vorota. [In Ukrainian]
17. Pakhol, B. Ye. (2020). Sotsialno-psikhologichni chynnyky profesiinogo subyektivnogo blagopoluchchya osobystosti [Socio-psychological factors in professional well-being of an individual]. *Dys. d-ra filosofii*. Kyiv. [In Ukrainian]
18. Tytarenko, T. M. (2015). Sposoby optymizatsii praktyk pobudovy zhyttyevogo shlyakhu [Ways to optimize projecting a life path]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psikhologii*, 35, 137–147. [In Ukrainian]
19. Tytarenko, T. M. (2007). Zhyttyevi zavdannya osobystosti yak sotsialno-psikhologichni chynnyk modelyuvannya maibutnogo [Life tasks of the individual as a socio-psychological factor in modeling the future]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psikhologii*, 6(19), 304–311. [In Ukrainian]
20. Andrews, F. M., & Withey, S. B. (1976). *Social indicators of well-being: America's perception of life quality*. Plenum Press.
21. Argyle, M., Martin, M., & Crossland, J. (1989). Happiness as a function of personality and social encounters. *Recent advances in social psychology: an international perspective* (ed. by J. P. Forgas, J. M. Innes). Elsevier. 189–203.
22. Bandura, A. (1992). Exercise of personal agency through the self-efficacy mechanisms. *Self-efficacy: Thought control of action* (Ed. Schuareer). Washington. 3–38.
23. Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Aldine.
24. Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations and Satisfactions*. Russell Sage Foundation. 583.
25. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575.
26. Diener, E. (2009). The science of well-being: the collected works. *Series: Social Indicators Research Series*, 37, 274.
27. Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403–425.
28. Flanagan, J. C. (1978). A research approach to improving our quality of life. *American Psychologist*, 33(2), 138–147.
29. Fordyce, M. W. (1988). A review of research on the happiness measures: A sixty second index of happiness and mental health. *Social Indicators Research*, 20, 355–381.
30. Glatzer, W. (1987). «Components of well-being». in A. C. Michalos (Ed.), *German Social Report: Living Conditions and Subjective Well-being*, 1978-1984. 25-33.
31. Hills, P., & Argyle, M. (1998). Positive moods derived from leisure and their relationship to happiness and personality. *Personality and Individual Differences*, 25, 523–535.
32. Huppert, F. A., Marks, N., Clark, A., Siegrist, J., Stutzer, A., Vitterso, J., & Wahrendorf, W. (2009). Measuring well-being across Europe: Description of the ESS well-being module and preliminary findings. *Social Indicators Research*, 91(3), 301–315.
33. Hyde, M., Wiggins, R.D., Higgs, P., & Blane, D.B. (2003). A measure of quality of life in early old age: The theory, development, and properties of a needs satisfaction model (CASP-19). *Aging and Mental Health*, 7(3), 86–94.
34. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
35. Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107(38), 16489–16493.
36. Keyes, C. L. M. (2002). The mental health continuum : From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2), 207–222.
37. Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 1007–1022.
38. Luhmann, M., Hofman, W., Eid, M., & Lucas, R. E. (2012). Subjective Well-Being and Adaptation to Life Events: A Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(3), 592–615.
39. Lyubomirsky, S., & Lepper, H. S. (1999). A measure of subjective happiness: preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research*, 46, 137–155.
40. Lyubomirsky, S. (2008). *The How of Happiness*. The Penguin Press.
41. Nickerson, C., Schwarz, N., & Diener, E. (2007). Financial Aspirations, Financial Success, and Overall Life Satisfaction: Who? And How? *Journal of Happiness Studies*, 8, 467–515.
42. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
43. Ryan, R. M., Huta, V., & Deci, E. L. (2008). Living well: A self-determination theory perspective on eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, 9, 139–170.

44. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.
45. Ryff, C. D., & Singer, B. (1996). Psychological well-being: Meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65, 14–23.
46. Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(69), 719–727.
47. Ryff, C. (1989). In the Eye of the Beholder: Views of Psychological Well-Being Among Middle-Aged and Older Adults. *Psychology and Aging*, 2(4), 195–210.
48. Seligman, M. E. P. (2012). *Flourish: a visionary new understanding of happiness and well-being*. Random House.
49. Strumpel, B. (1974). Economic Well-being as an Object of Social Measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Organization for Economic Cooperation and Development. 75–122.
50. Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2004). Unemployment Alters the Set Point for Life Satisfaction. *Psychological Science*, 1(15), 8–13.
51. Veenhoven, R. (1991). Questions on Happiness: Classical Topics, Modern Answers, Blind Spots. *Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective*. (ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz). 1st ed. Pergamon Press. 7–26.
52. Waterman, A.S. (1993). Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social psychology*, 64, 678–691.
53. White, M. P., & Dolan, P. (2009) Accounting for the richness of daily activities. *Psychological Science*, 20(8), 1000–1008.

Відомості про автора

Харитинський Андрій Анатолійович, ад'юнкт Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

Kharytynskyi, Andriy, Postgraduate Student, Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1224-9295>

E-mail: kharytynskyi@gmail.com

Отримано 26 вересня 2022 р.
Рецензовано 10 жовтня 2022 р.
Прийнято 17 жовтня 2022 р.